

ATATÜRK'ÜN YAZILARI, SÖZLERİ

Sami N. ÖZERDİM

I.

Sınıflandırma

1919'dan sonraki yeni Türkiye tarihinin başlıca kaynaklarından, daha doğrusu baş kaynağı olan bir belge demetinin —Atatürk'ün yazı ve sözlerinin— henüz tek bir elden, düzenli ve —diyebilirsek— eleştirili bir basımının yapılmamış olduğunu, Cumhuriyetin Ellinci Yılında dikkatlere sunmak, yeniden gerekiyor.

Böyle bir basımın, devlet ilgisiyle, bir bilim kurumunca gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu yadsınamaz. Gerçi, bu işi tamamlamayı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne bağlı olarak çalışan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü¹ üzerine almıştır. Ne var ki, beklenen yayın hem tamamlanamamış, hem de yanlışlardan arınamamıştır.

Atatürk'ün söz ve yazıları bir yandan resmî kuruluşlarca bastırılırken; öte yandan özel yayınevleri ya da kişiler, daha çok parça parça, yayınlar yapmaktadırlar. Aşağıda görüleceği üzere; resmî yayınlar ile özel yayınlar bir araya getirilince, Atatürk, yine de tam olmayan, dağınık bir derleme halinde temsil edilebilmektedir.²

Atatürk'ün söz ve yazılarını, şöyle bir sınıflandırma içine alabiliriz :

1. Anıları;
2. Özel mektupları;
3. Askerlikle ilgili yazı ve çevirileri;

(1) Enstitü, 15 Nisan 1941'de kabul edilen 4204 sayılı «Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne Bağlı Bir Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kurulması Hakkında Kanun» ile kurulmuştur.

(2) Atatürk'ün söz ve yazılarını içeren yayınlar için Muzaffer Gökman'ın Millî Eğitim Bakanlığı'nca 1968'de ikinci basımı yapılmış olan **Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası**'na bakılmalıdır.

4. Çanakkale Savaşları raporları;
5. Söylev ve demeçleri; bildiri, telgraf ve genelgeleri;
6. Büyük NUTUK;
7. Elyazısı ile yazdıkları, yazdırdıkları;
8. Anekdotlarda anılan sözleri; adını taşımayan yazıları.

Şimdi, bütün bu söz ve yazıların, yayın olarak görünüşleri üzerinde duralım.

II.

Yayınlar

1. **Anıları.** Anılar ve günlükler, dağınık yayınlar halindedir:

a. **Günlüğü.** Güneydoğuda 16. Kolordu komutanı olarak bulunduğu sırada, günü gününe tuttuğu anıları, o günlerde yaveri bulunan Şükrü (Tezer)'e verdiği bir defterde yazılıdır. Ş. Tezer, bu defteri de içine alan anılarını yazmış; bu anılar ancak ölümünden sonra Türk Tarih Kurumu'nca bastırılmıştır: **Atatürk'ün Hatıra Defteri.** (Ankara. 1972). Atatürk'ün 25 Teşrinievvel 1332 Salı (7 Kasım 1916)— 12 Kânunuevvel 1332 Pazartesi (25 Aralık 1916) günleri arasındaki anıları bu kitabın 65-92. sayfalarında.

b. **Dağınık anıları.** Konya'da 3-7 Ocak 1925 günleri tuttuğu notlar, **Vakit** gazetesinin 10, 15, 12. 1925 günlü sayılarından alınarak **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nin** 5. cildinin sonuna konulmuştur.

İstanbul'da **Milliyet**, Ankara'da **Hakimiyeti Milliye** gazetelerinde, Mahmut (Soydan) ile Falih Rıfki (Atay) tarafından yayınlanan, kendisinin F. R. Atay'a yazdırdığı, özellikle 1914-1919 yıllarına değgin anıları 13 Mart 1926 günü bir ön konuşma ile başlamış, 14 Mart 1926 gününden ise her iki gazetede tefrika edilmeye girişilmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı sonlarında Almanya'ya yaptığı gezi ile ilgili anıları dolayısı ile Almanların yakınmada bulunduğu söylentisi ve yayının kesildiği, aşağıda adı verilecek kitabın önsözünde yazılıdır (F. R. Atay). Bu anılar 1926 yılına doğru sürecektik iken, Samsun'a çıktığı günlere değgin getirilebilmiştir. Falih Rıfki Atay, 1965'te Türkiye İş Bankası yayınları arasında çıkan **Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919** adlı kitabında bu anıları yeniden yayınlamıştır. (Daha önceki basımı: **Atatürk'ün Bana Anlattıkları.** İstanbul 1955 Sel Yayınları «Atatürk Kütüphanesi»).

10 Ocak 1922 günlü **Vakit** gazetesinde çıkmış olan «Hayatına Ait Hatıralar»ı da bunların başına ekleyebiliriz. **Milliyet** ve **Hakimiyet Milliye**'deki anıların ilk sunuş yazısı ile **Vakit** başyazarı Ahmet Emin (Yalman)'a anlattığı anılar **Atatürk'ün Söylev ve Demecleri**'nin 5. cildine alınmıştır.³

Atatürk'ün çocukluk ve 1919'a değin olan anıları, **NUTUK**'tan özetlendiği anlaşılan sonraki dönemi ile birlikte, 1928'de Türk Neşriyat Yurdu'nun yayınladığı **Türk'ün Altın Kitabı. Gazinin Hayatı** adlı kitaba da alınmıştır. (1930, 1961, 1963, 1973'te yeniden basıldı).

c. **Karlsbad defterleri.** Tedavi için gittiği Karlsbad'da (30 Haziran - 27 Temmuz 1918) beş deftere yazdığı anılar, Prof. Dr. Afetinan'ın elindedir; yayınlanması beklenmektedir.

Atatürk'ün Çanakkale savaşlarına ilişkin raporları da anı sayılır. (Bak.: 4.)

2. **Özel mektupları.** Dağınık —sürelî yayınlardaki— mektupları Sadi Borak tarafından derlenerek Varlık yayınları arasında iki kez (1961, 1970) **Atatürk'ün Özel Mektupları** adı ile —açıklamalarla— yayımlandı. (2. basımda, kitabın adı «Açıklamalı» sözcüğü ile başlar).^{3a}

3. **Askerlikle ilgili yazı ve çevirileri.** Litzmann'dan çevirdiği **Takımın Muharebe Talimi** (Selânik 1909), **Bölüğün Muharebe Talimi** (İstanbul 1912); kendi yazdığı **Cumalı Ordugâhı** (Selânik 1909), **Tabiye Tatbikatı Seyahati** (Selânik 1911), **Zabit ve Kumandan ile Hasbihal** (İstanbul 1918); 1959'da Türkiye İş Bankası'nca **Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri** adı ile bir cilt içinde toplanmıştır. **Zabit ve Kumandan ile Hasbihal**,⁴ yine T. İş Bankası yayını olarak ayrıca basılmıştır (1956, 1957, 1962).

4. **Çanakkale savaşları raporları.** Bunlardan **Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe**, Türk Tarih Kurumu'nca 1962'de bastırıl-

(3) **Vakit** gazetesi, iki gazetede tefrika edilmiş olan anıları, 32 sayfalık bir kitapçık halinde okuyucularına vermiştir (1926). Jean Deny bu anıları Fransızcaya çevirerek **Révue d'étude islamique** dergisinde 1927'de yayınlamış, ayırbaşımı da yapılmıştır.

(3a) Peyami Safa, Atatürk'ün Madam Corinne'e gönderdiği mektupları çevirerek **Milliyet**'te yayınladı. (21.11.-6.12.1954).

(4) **Zabit ve Kumandan ile Hasbihal**, Mehmet Nuri (Conker)'in 1914'te İstanbul'da basılan **Zabit ve Kumandan** adlı kitapçığı ile ilintilidir. Türkiye İş Bankası bu kitabı 1959'da yeniden yayınladı

dı. Uluğ İğdemir'in baskıya hazırladığı bu rapor, 1943 yılında **Belleten**'in 28. sayısında ilk kez yayınlanmış, Sel Yayınları'nın «Atatürk Kütüphanesi» dizisinde **Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıralar** adı ile ikinci bir basımı yapılmıştı (1955). **Arıburnu Muharebeleri Raporu** da Uluğ İğdemir tarafından baskıya hazırlanarak 1968'de Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yer aldı.

Burada, Ruşen Eşref Ünaydın'ın, önce **Yeni Mecmua**'nın Çanakkale özel sayısında (1918) yayınladığı bir konuşmayı da alalım. **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat** adını taşıyan bu konuşma 1930'da İstanbul'da kitap haline getirildi; aynı yıl Devlet Matbaası'nda basımı daha özenli bir biçim içinde yinelenildi. 1954'te ise Varlık Yayınevi, üçüncü basımını yaptı.⁵ Bu konuşmada, adı geçen raporlarda anlatılan olayların bir özeti bulunmaktadır diyebiliriz.

5. Söylev ve demeçleri, bildiri, genelge ve telgrafları. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** dizisinden önce, Nafi Demirkaya, Prof. Dr. Herbert Melzig örneği kişilerin, seçme söylev ve demeçleri içeren yayınları bulunduğunu sadece analım. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün, 1945'te (1) sayılı yayını olarak ortaya koyduğu **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**'nin 1. cildi. T. B. M. M.'nde ve C.H.P. kurultaylarında söylediklerini içeriyor, Erzurum Kongresi konuşması ile başlıyordu. 1952'de çıkan 2. cildi ise devlet merkezinde ve yurt gezilerinde yaptığı konuşmaları içine alıyor, 1906'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selânik şubesindeki konuşmasıyla başlıyordu. 3. cilt 1954'te basılmış; Türk ve yabancı gazetecilere demeçlerine adanmıştı.⁶ Bu üç cildin ikinci basımı 1959, 1961 yıllarında (2. cilt: 1959, ötekiler: 1961) yapıldı. İlk basımda ikinci cildin sonuna eklenen birkaç konuşma yeni basımda metin arasına alınmıştır. 4. cilt **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri** adı ile 1964'te basıldı. 1917'deki ünlü raporu ile başlamakta, sonuna bir dizin eklenmiş bulunmaktadır. Bu dört cilt Nimet Arsan (önceki soyadı: Unan) tarafından derlenmiştir. 5. cilt, Sadi Borak ile Dr. Utkan Koca-

(5) 1933'te Almancaya çevrildi. M. Gökman'ın 2 sayılı nottaki kitabına bak.

(6) Söylev ve demeçlerin Rusça, Bulgarca, Arapçaya çevirileri için. bak. Sami N. Özerdim: Atatürk Devrimi İçin Bir Bibliyografya. Türk Dil Kurumu'nun **Atatürk'e Saygı** adlı yayınında (1969). Behçet Kemal Çağlar, bu dizinin ilk dört kitabından seçerek dilini sadeleştirdiği metinleri Türk Dil Kurumu yayınları arasında **Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri** adlı bir kitapta topladı (1968).

türk'ün hazırladığı **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları** adlı derlemedir (1972). Bu derlemede, önceki ciltlere girmemiş olan metinlere yer verilmiştir: T.B.M.M.'ndeki konuşmalar, Meclis dışı söylevler, Demeçler ve görüşmeler, Tamim ve telgraflar, Beyannameler, Muhtelif şahıslara verdiği vesikalar, Atatürk tarafından tutulan günlük notlar (Konya'da). 5. cildin Önsöz'ünde «Henüz ilk kaynakları tesbit edilemeyen metinlerle telgrafların dışında bir kısım resmî yazışmaları ve mektupları serinin VI. cildinde yer alacaktır.» denilmektedir (Prof. Dr. Afet İnan imzalı).^{6a}

Bu beş ciltlik dizinin daha birkaç ciltle süreceği anlaşılmaktadır. Şimdiden, birtakım metinlerin bu ciltlerin dışında kaldığı —hatta bırakıldığı— bilinmektedir. Ayrıca, ilk basımdaki yanlışların ikinci basımda da olduğu gibi kaldığı gerçektir.⁷

Uluğ İğdemir'in yayına hazırladığı, Türk Tarih Kurumu'nun 1969'da yayınladığı **Sivas Kongresi Tutanakları**'ndaki konuşmaları ile Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal'ın yine aynı kurum yayınları arasında bulunan **Heyeti Temsiliye Kararları** (1974) bu bölümde düşünülebilir.

Atatürk'ün çeşitli söylev ve demeçleri, başta yine Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri** (1-3. ciltler, 1946) olmak üzere, özel kişi ve yayınevlerinin sürekli olarak ilgilendiği bir konu olmuştur. Bu tür yayınların bir bölümü, metinleri tam olarak, bir bölümü parçalar, kimisi de özdeyişler halinde almışlardır. Bunlar arasında Matbut Müdüriyeti Umumiyesi'nin, C.H.P.'nin yayınları da unutulmamalıdır. Matbuat U. M.'nin **Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında** (1923), **Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri** (1925) gibi. T.B.M.M.'ni açış söylevlerinin de ayrıca, bu arada Fransızcaya çevrilerek yayımlandığı da biliniyor. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1939'da yayınladığı **Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri**⁸ adlı derleme de bu arada anılabilir.

(6a) Örnek olarak, **Minber** gazetesinde 17.11.1918'de çıkan, Atatürk'le yapılmış mülâkat, Sadi Borak'ın şu kitabında bulunabilir: **Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk**. (Akşam Kitap Kulübü 1966)

(7) Dizinin 5. cildini hazırlayan S. Borak ile Dr. U. Kocatürk'ün saptadığı yanlışlar, kendi notları arasındadır; yayınlanmamıştır.

(8) Vasfi Bingöl'ün, dili sadeleştirilmiş yayını: **Bugünün Diliyle Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları**. Türk Dil Kurumu 1970.

M. Agâh'ın **Gazi'nin Vecizeleri** (Cumhuriyet yayını 1930), Mustafa Baydar'ın **K. Atatürk Diyor ki** (Varlık yayını, 1951'den bu yana sürekli basımları), Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın **Atatürk'ten Düşünceler** (Türkiye İş Bankası, 1956'dan beri yeni basımlar), Dr. Utkan Kocatürk'ün **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri** (Ankara 1969, 1971 kendi yayını) belli başlı derlemelerdir. Bu arada Mustafa Baydar'ın 1952'de yayınlandıktan (Yeditepe Yayını), sonra yeni basımları yapılan (Varlık yayını) **Atatürkle Konuşmalar** adlı derlemesi, yeni metinlere de yer vermiştir. Arada, Çetin Altan'ın **Atatürk'ün Sosyal Görüşleri** (İstanbul 1965, iki basım, dönem yayını), Fethi Naci (Kalpakçioğlu)'nin **100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri** (İstanbul 1968, 1970, 1974 Gerçek Yayınevi), özellikleri olan derlemelerdir.

Burada, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** içinde yer almamış olan birkaç kitabı ekleyeceğiz. İsmail Arar: **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı 16/17 Ocak 1923**. (Burçak Yayınevi 1969); Utkan Kocatürk'ün küçük derlemeleri: **Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları; Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları; Atatürk'ün Sohbetleri; Atatürk'ün Yazdırdıkları**. (Ankara, 1971 kendi yayını).

6. Büyük NUTUK. C.H.P.'nin (Sivas Kongresi, Birinci sayıldığına göre) İkinci Büyük Kurultayı'nda (15-20 Ekim 1927) okunan bu ana kitap; 1927'de Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) tarafından iki büyük (4° boy) cilt halinde yayınlandı; lüks baskısı da yapıldı. Birinci cilt metni, ikincisi ise Vesikalar'ı içermekteydi. Haritalar da verilmişti. 1934'te Devlet Matbaası'nda bu kez üç ciltlik bir takım halinde yayınlandı. İlk iki cilt metni, üçüncü cilt ise Vesikalar'ı kapsamaktaydı. Resimler, haritalar, ilk iki cilde dizinler eklenmişti. Özenli bir baskı içinde sunulmuştu. 1938'de Kültür Bakanlığı (Millî Eğitim Bakanlığı'nın o zamanki adı) **NUTUK'u**, yalnız metni içine alan tek bir cilt halinde (1934 baskısının sayfa düzeni ile) yeniden yayınladı ve yurttaşların kolayca satınalabilmeleri için elli kuruş fiyat koydu. Bu ciltte resim, harita ve dizin vardı. Hemen söyleyelim ki, her iki basımda da dizinler yeterli değildir.

Bundan sonraki basım, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün malıdır; yine Millî Eğitim Bakanlığı'nca çıkarılmaktadır. İlk basımı 1950'de üç cilt halinde yapıldı. O günden bu yana on üç (3. cilt: on dört) kez basıldı. Bu basım özenli değildir. Önsöz'ünde «Üçüncü cildin sonuna biyografik ve tarihî bilgileri de bulunan bir şahıs adları endeksi ile **NUTUK'un** temas ettiği tarihî

olaylar esas alınarak tertiplenmiş, gereken hususlarda izahlı, bir tahlilî endeks ve metinlerde geçen, bugün artık yazı dilimizde bile kullanılmayan ve aynı zamanda Türk Dil Kurumu tarafından 1944'te yayımlanan «Türkçe Sözlük»te bulunmayan bütün kelimeler, terkip klişeleri ve bazı deyimler için de bir küçük sözlük eklenecektir» denilmiş ise de bunların hiç biri bugüne değin çıkan basımlarda görülmemiştir.

Türk Dil Kurumu, **NUTUK**'un dilini sadeleştirmeyi denemiş; Dr. Mehmet Tuğrul, Salâh Birsal, Cahit Öztelli, M. Sunullah Arsoy'dan kurulu bir kurulun hazırladığı sadeleştirilmiş metin 1963-1964'te —Vesikalar'ı içermeyen— iki cilt halinde **SÖYLEV** (**Nutuk**) adı ile yayınlanmış, bugüne değin beş kez basılmıştır. (1974'te 1. cildin 6. basımı). Bu türde başka bir basım da Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nın «1000 Temel Eser» dizisinde görülmüyor. Dr. Birol Emil, Melin Has-Er, Mehmet Ali Aydın tarafından dili sadeleştirilerek ortaya 1973'te 1. cildi konulan bu basımda başarılı bir dil, özenli bir baskı söz konusu değildir.⁹

7. **Elyazısı ile yazdıkları, yazdırdıkları.** Yukarda (5. sonlarında) Dr. Utkan Kocatürk'ün küçük derlemelerini andık. Prof. Dr. Afetinan (soyadını bu biçimde kullanır, kimi kitaplarında soyadı ayrı yazılmıştır), Türk Tarihi Kurumu yayınları arasında 1969'da çıkan **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün Elyazıları** adlı kitabının sonuna, «Mustafa Kemal Atatürk'ün elyazıları ile belgeleri ve yazdırdığı kısımlar» başlığı altında bu yazıların klişelerini eklemiş; 1969'da kendi yayınladığı **Atatürk'ten** (dış kapakta: **M. Kemal Atatürk'ten**) **Yazdıklarım** adlı kitapta bu klişeleri, basılmış metinlerle birlikte vermiştir. (Kitabın yeni bir basımı

(9) **NUTUK** Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusçaya çevrilmiştir. **Milliyet** gazetesinde 10.11.1959'da başlayarak, Selâmi İzzet Sedes'in sadeleştirdiği bir metin tefrika edilmiştir. **Milliyet** gazetesini yayınlarının Çocuk Kitapları Dizisi'nde, Ahmet Köklügiller'in çocuklar için özetlediği bir **NUTUK**, 1973'te yayınlandı. Doç. Dr. Özdemir Nutku'nun **Söylev** adlı «Belgesel Oyun»u, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları arasında basıldı (1973) ve sahneye konuldu. Filorinalı Nazım Özgüney, **NUTUK**'u nazma çekmiş, ancak müsvedde halindeki metin yanmıştır. (Şimdi saptayamadığımız bir yazıdan, ya da kendisiyle yapılmış bir konuşmasından anımsadığımız bilgi). Dr. Orhan Asena'nın **NUTUK**'tan aldığı parçalardan örülmüş şiirleri de **Halkevleri** dergisinde yayınlandı. (37, 39-50. sayılarda Kasım 1969-Aralık 1970). İsmail Hakkı Uluğ, **NUTUK**'ta kişilere değinen bölümleri derleyerek alfabetik sırada **Atatürk'ün Çizdiği Portreler** adlı bir kitapta toplandı (İnkılâp ve Aka Kitabevleri 1968).

«1000 Temel Eser» dizisindedir: **M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**. 1971). Prof. Dr. Afetinan'ın, süreli yayınlarda ve kitaplarındaki metinleri bu kitabında tüm olarak topladığını sanıyoruz.

8. Anekdotlarda anılan sözleri; adını taşımayan yazıları. Ölümünden sonra, Atatürk'le ilgili pek çok anekdot, süreli yayınlarda, ayrıca kitap halinde yayınlanmıştır. Bunlar şimdilik konumuzun dışında kalır. Sadece, Kemal Arıburnu'nun, her basımı biraz daha zenginleştirilen, son basımı Türkiye İş Bankası yayını olan **Atatürk'ten Anılar** adlı, kaynak gösterilerek yapılan derlemesini analım (1969). Yukarıda (5. sonlarında) Dr. Utkan Kocaturk'ün bir başka derlemesi de yazılmıştı.

Ancak, anekdotlarda geçen sözleri; değişmiş, yer yer yakıştırılmış olduğu dikkate alınarak, bizce resmî bir derlemeye girmeyeceği için, anılıp geçildi. Anekdotların gerçekliği üzerine, dikkatli ve karşılaştırmalı araştırmalar gereklidir; bu da ayrı bir çaba ister.

Adını taşımayan yazıları. Bunların başında, önce 1937'de Devlet Basımevi'nce, başlığının altında «Geometri öğretmenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığı'nca neşredilmiştir» kaydı ile yayınlanan **Geometri** gelir. Türk Dil Kurumu bu kitabın 1971'de, A. Dilâçar'ın Önsöz'üyle, bir tıpkıbasımını yayınladı. Önsöz'den öğrendiğimize göre, kitap, 1936-1937 kışında Dolmabahçe'de yazılmıştır.

Atatürk'ün, başkalarına yazdırdığı, imzasız ya da başkalarına imzalattığı gazete yazıları da vardır. **İradei Milliye** (Sivas), **Hakimiyeti Milliye**'deki bir bölük yazı sık sık, anılarda anılmıştır. Asım Us'un, 1964'te İstanbul'da yayınlanmış olan kitabında (**Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**), Atatürk'ün Hatay sorunu dolayısı ile kendisine yazdırdığı beş yazı verilmiştir. (Bu yazılar, *Vakit*'in 22-27.1.1937 günlü sayılarında; yukarıda adı verilen kitabın 153-161. sayfalarında bulunmaktadır. Bunları Niyazi Ahmet Banoğlu da kimi kitaplarına almıştır.)¹⁰

Atatürk'ün şiirlerinden de söz edilir, hatta Mustafa Kemal imzalı —başkalarının olan— şiirler de ara sıra yayınlanır.¹¹

(10) N. A. Banoğlu-Nurcihan Kesim: **Atatürk Başmuharrir ve Atatürk'ün Kulübesi**. İstanbul 1957, 1963 (1963 basımı, sadece: **Atatürk Başmuharrir**).

(11) Bu konuda da birçok açıklama yazıları yazılmıştır. Bak. Sadi Borak: **Atatürk**. İstanbul 1973 Başak Yayınevi. S. 65-68.

III.

Düşünceler

Başta da belirttiğimiz gibi; yukarıda görülen dağınık basımların verdiği gerçeğe dayanarak, Atatürk'ün bütün yazdıkları ile söylediklerinin yeniden, tek bir elden, eleştirmeli olarak yayınlanmasını —duraksamadan— önereceğiz.

Önce; böyle bir basımın tam olması koşulu gözönünde tutulmalıdır. Atatürk'ün söylevleri ile yazılarının yalnız gözden kaçmış olanlarını değil, **kaçırılmış olanlarını da söz konusu ediyoruz.** Örnek olarak; 14 Temmuz 1922 günü Ankara'da Fransız temsilciliğinde, Fransız devriminin yıldönümünü kutlamak üzere düzenlenmiş toplantıdaki konuşması (Ek'e bak.); Mustafa Baydar tarafından **Türk Dili** dergisinin 254. sayısında (Kasım 1972) dili sadeleştirilerek yayınlandığı, önceden de bilindiği halde, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'ne** girmemiştir. 5. ciltte, yabancı devlet elçilerinin itimatnamelerini sunduklarında Atatürk'ün yaptığı konuşmalar arasında eksikler göze çarpmaktadır.¹² Şu halde, hem gözden kaçanların yeniden saptanması için ayrıntılı bir araştırmaya girmek; hem de birtakım önyargılardan, Atatürk'ü «gizlemek» gibi, bir Enstitü'nün, üzerine aldığı ödevi yerine getirmeyi savsaklaması sayılacak bir davranıştan uzak durmak, böylelikle, diziyi tamamlamak beklenir. Bilimde «gizlemek» diye bir yöntem olmasa gerektir. Atatürk'ün henüz gereğince anlaşılamamış olması, gereğince ortaya çıkarılmamış olmasına bağlanır.

İkincisi; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'ndeki** —yanlış okunmuş olmaktan, ya da dizgi yanlışlarından doğan— sözcük ve tümce değişiklikleriyle eksiklerinin de, metinler yeniden taranarak, çeşitli süreli yayınlar, T.B.M.M. tutanakları karşılaştırılarak düzeltilmesi istenir.

Bu ilkeler temel tutularak yapılacak iş ise, bir tüm olarak, şöyle özetlenebilir :

(12) Sadi Borak'ın, 5. cilde koyduğu metinler, Enstitü'ce bu ciltten çıkarılmış, 6. cilt olarak hazırladığı küçük bir derlemeyi de Enstitü, şimdilik yayınlamak istememiştir. 5. ciltten çıkarılan ve 6. cildin basılmayışi dolayısı ile gün yüzüne çıkamamış olan metinler arasında, Sovyet elçilerinin itimatnamelerini sunduklarında Atatürk'ün yaptığı konuşmalar da bulunmaktaydı. (S. Borak'ın yazara gönderdiği 31.3.1974, 3.5.1974 günlü mektuplar).

a. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün yayınladığı ciltlerin 5. sine alınan metinler, yeniden saptanacaklar ile birlikte sınıflandırılarak yeni bir basıma gidilecektir. Söylev ve demeçlere gerekli açıklamalar eklenecek, her cildin sonuna ayrıntılı dizinler konulacaktır. Eksikler tamamlanırken, bir de, İsmail Arar'ın yukarıda (5.) anılan **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı** da bu takıma girecektir.

Yukarıda (5.) adları verilen **Sivas Kongresi Tutanakları**'ndaki konuşmaları 1. cildin, **Heyeti Temsiliye Kararları** ise 4. cildin birer bölümü olarak düşünülebilir.

b. Büyük **NUTUK**, bu dizi'nin bir ögesi olarak yeniden hazırlanarak bastırılacaktır. **NUTUK**, önce dil yönünden ele alınmalıdır. Böyle bir basımda, sadeleştirilmiş ya da özleştirilmiş bir «çeviri» söz konusu olamaz. Ya metnin sonuna bir sözlük eklenir; ya da sayfa altlarına, her sayfada geçen eski sözcükler yazılır. Belki, bir sayfaya asıl metin, öteki sayfaya bir «çeviri» konulabilir; ancak, sözlük yöntemi daha uygundur. **NUTUK**'ta geçen özel adlar, kuruluş ve yer adları, çeşitli kavramlar, terimler, deyimler v.b. için, ansiklopedik bir sözlük hazırlanması artık kaçınılmaz bir ödevdir. Hatta, **NUTUK**'un başına konulacak geniş bir «giriş» geleceğin okuyucusunu bu büyük tarih yapıtını okumaya hazırlayacaktır.¹³

c. Atatürk'ün dağınık anıları, günlüğü (Ş. Tezer'in, adı geçen kitabındaki günlük) dikkatle derlenerek bir cilt oluşturacaktır. Bu cildin de açıklamalar ve ansiklopedik bir sözlükle pekiştirilmesi gerekir. Özel mektupları, böyle bir cildin bir bölümünü oluşturur.

ç. Askerlikle ilgili kitapçık ve çevirileri ile, yukarıda (4.) adları geçen savaş raporları ve Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Mülâkat»ı ayrı bir cilt halinde yayınlanacak; açıklama ve sözlüklerle geliştirilecektir.

d. Elyazıları, gezilerinde defterlere yazdıkları, yazdırdıkları, derlendikten sonra, yine açıklamalarla bir ayrı cildin içeriği olacaktır. Elyazılarının fotokopileri de yayınlanacaktır.

(13) Rusça çevirisi, sonunda biyografya ve kronolojilerle zenginleştirilmiş dört ciltlik bir dizidir. Türk Tarih Kurumu Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırma Merkezi, böyle bir basımın ortaya çıkarılması için karar almış, henüz gerçekleştirememiştir.

e. Anekdotlarda geçen sözleri, ayrı ve uzun süreli bir çalışmayı gerektirir. Şimdilik yukarıdaki dizi'nin dışında kalır.

Geometri kitabı ve başka imzasız yazıları ise ayrı bir cilt olabilir.

Böyle bir eleştirili yayının gerçekleştirilmesi için neden bunca yıl boşa geçirilmiştir? Bunun yanıtını aramanın bir yararı olamaz. Cumhuriyetin Ellinci Yılı'na değin yapılamayan bu yayının Cumhuriyetin elli birinci yılında başlayacak çalışmalarla gerçekleştirilmesi olanak içindedir. Başlanmayıp savsaklanması ise «bilimsel» bir yadsıma sayılacaktır.¹⁴

Not. Atatürk'ün süreli yayınlarda kalmış metinlerini bu yazıda saptamış olmak gibi bir savımız yoktur. S. Borak'ın, Söylev ve Demeçler ciltleri dışında kalmış metinleri derleyen yeni çalışması, bir kuruluşça yayınlanacaktır. Burada sadece, Hayri Mutluçağ'ın **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**'nde (61. sayı, Ekim 1972'den beri) yayınladığı Erzurum ve Sivas kongreleri tutanak ve kararları; Heyet-i Temsiliye üyeleri ile komutanlar toplantısı (Sivas 16-29 Kasım 1919) görüşmelerini analiz.

---

(14) Atatürk'ün söz ve yazılarının kesin bir basımının yapılamamasından çıkan birtakım sorunlar arasında, Bursa Nutku diye bilinen konuşma ile, bir el yazısına (taklidine) dayanan komünizmle ilgili tümcesinin doğurduğu tartışmalar, kötüye kullanmalar anımsanmalıdır. Bak. Reşit Ülker: **Ata'nın Bursa Nutku**. İstanbul 1967 Okat Yayınevi. Mahmut Goloğlu: **Atatürk İlkeleri ve Bursa Nutku**. Ankara 1973 Goloğlu yayını. Alp Kuran: **Burada Atatürk Yargılanıyor**. İstanbul 1972 kendi yayını. Her iki konuda yayınlanmış sayısız yazılardan iki özetleme: Sami N. Özerdim'in 792 sayılı (Eylül 1973) **Varlık** dergisinde: «Bursa Nutku» Sorunu; 16 Nisan 1973 günlü **Milliyet** gazetesinde: Atatürk'ün Söyledikleri ile Söylemedikleri başlıklı yazıları.

EK :

ATATÜRK'ün Resmî Yayınlara Girmemiş Bir Konuşması

(14 Temmuz 1922 günü, Ankara'da Fransız temsilcisi Albay Mougin'in evinde, Fransızların ulusal bayramı dolayısı ile yapılan törende; akşam yemeğinden sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın, Albay'ın yaptığı konuşmaya verdiği yanıt).

Muhterem Miralay,

Fransız milletinin millî bayramı münasebetiyle tertip ettiğiniz bu ziyafette hazır bulunduğumdan memnunum. Fransız milleti 14 Temmuz ıyd-i millîsini tes'it ederken zannediyorum ki ruhunda hürriyet ve istiklâl aşkını taşıyan her kavim, manen olsun bu tes'idata iştiraktan men'i nefis edemez. Bu, pek tabiidir. Çünkü kanlı safhalarını derin bir hayret ve takdir ile tetkik ettiğimiz Fransız İhtilâl-i Kabîri her ne kadar Fransız kavminin sine-sinde parlamış ise de netayici âlemşümûl olmuştur.

Bugün hürriyet ve istiklâli için mücadele eden Türkiye halkının bu husustaki hassasiyeti şüphesiz daha büyüktür.

Efendiler! Mösyö Mougin siyasetten bahsetmemeyi tercih ettiğini söylediler. Ben de bu hususta kendilerine iştirak etmek isterim. Sözlerimi ihtilâl namına, istiklâl namına, bazı hâtırat-ı tarihiyeyi ihyaya hasredeceğim.

Malûmdur ki 1789 tarihine kadar Avrupa'nın her yerinde olduğu gibi Fransa'da da idare usulü, heyet-i içtimaiyenin teşkilâtı kurunuvustaîlikten kurtulamamıştır. Sunuf-ı ahali kanun ve adalet huzurunda başka başka mevkilerde bulunduruluyordu. Kırallık iktidar ve salâhiyetinin hududu yok idi. Halk yalnız çalışıyor, mahsul-i mesaisini ise asilzadelere, hükümdarlara veriyordu.

Hükümdarlar; bütün faaliyetlerini, kendi kudret-i mutlakalarını takviyeye hasrediyorlardı, ahaliyi esir, memleketi malikâne telâkki ediyorlardı. Binnetice sefalet ve mahrumiyet halk ta-

bakasını yakıp kavuruyordu. Meyyâl-i feveran olan ruhlar en nihayet taşı ve Fransa İhtilâl-i Kebîri hâdis oldu.

Efendiler, ihtilâlin başlıca üç sebebi vardı:

Halk evvel-i emirde (hürriyet)lerini kazanmak mecburiyeti ile karşılaşılıyordu. Bu, ihtilâlin siyasi sebebi idi.

Sunûf-ı ahali beynindeki farkları, imtiyazları ortadan kaldırmak lâzımdı. Bu da ihtilâlin içtimaî sebebi;

Sây ve amelin mükâfatını bizzat toplamak lâzımdı. Bu da ihtilâlin iktisadî sebebi!

Halbuki bu esasat bütün dünyaya şâmil ve umumî esaslardır. Binaenaleyh fikr-i ihtilâl Avrupa'ya, dünyaya sirayet etti. Mamefihtilâl birçok mevâni ve müşkilâtı, iktiham mecburiyetinde kaldı. Çünkü Avrupa'nın hükümdarları, imtiyaz sahipleri ihtilâlin bu rehakâr tecellisine mani olmak istediler, fakat ne ittifak-ı mukaddesler, ne askerî siyasî tertipler bu cereyanı tevkif edemedi. Filhakika hiç bir kuvvet ihtiyaçtan ve ruhtan doğan ihtilâl harekâtına karşı koyamaz.

Efendiler, herhangi bir şahıs bir milleti ihtilâle sevk edebilir. Fakat ihtilâli milletin hedefine tevcih ve isal ancak bütün milletin alâkasını temin ile mümkündür. Bunun cihanda kabiliyet-i tatbikiyesi ancak işi millî meclislerin der'uhte etmesiyle bulunmuştur. Fransızlar bunu takdir ettiler. 1789 senesinin mayısında Versaille'da toplanan (État généraux) kendisini (Meclis-i Millî) namıyla umum Fransız milletin hakiki mümessili olarak ilân etti. Havf ve hiddet içinde kalan saray içtima salonunu seddettirdi. Mebusandan Guillotin'in teklifi üzerine Meclis-i Millî için mahall-i içtima olmak üzere eski Versaille'da (Jeu de Paume) salonu intihap olundu. Bu salonun bizim içtima salonlarımızla müşabeheti olduğundan birkaç kelime ile tavsif edeceğim. Bu mevaki hakkında Michelet diyor ki: «Hazin ve kasvetli bir yer... Çirkin ve gayr-ı mefruş... Fakat daha iyi oldu, vakıa Meclis'in o günkü hali daha fakirane idi, ancak milleti daha iyi temsil etti. Salonda tahadan yalnız birkaç sıra bulunduğundan mebuslar bütün gün ayakta kaldılar. Sanki bu mahal, yeni mezhep için bir mehd oldu.» Bu müteheyyiç heyetin ortasında bir masa üzerinde ayakta duran Reis-i Meclis (Bailly),Fransa'da hürriyet-i hakikiye bahşedecek bir Kanun-ı esasî temin etmeden yekdiğerinden ayrılmıyacaklarına dair olan muhteşem yemin suretini bir elinde tutuyordu.

25 Haziran'da mebusların dağılmalarını emir ve tebliğ için Kral tarafından gelen memura Meclis Reisi (Hal-i içtimada bulunan Meclis-i Millî hiç bir emir dinleyemez!) dedi.

Mebuslardan (Mirabeau) ayağa kalktı ve dedi ki:

— «Gidiniz, efendinize deyiniz ki biz buraya milletin emir ve iradesiyle toplandık; buradan ancak süngülerin kuvvetiyle çıkarılabiliriz!»

Onaltıncı Louis emrivâkii kabul etti; Meclis-i Millî de aynı zamanda Meclis-i Müessesan namını aldı.

Efendiler,

Saray bir türlü mağlûbiyeti kabul etmiyordu; Paris'in etrafına, efradının ekserisi ecnebi olan birçok alaylar tahşit etmişti. Kırılın bu tarz-ı hareketini muaheze eden nazır (Necker) teb'it edildi. Bu zatın teb'idi bütün Paris halkını heyecana sevketti. (Necker)'in resmi, sokaklarda dolaştırıldı. Artık halk silâh istiyordu. (Hôtel des Invalides)'e hücum edildi, oradaki toplar, silâhlar alındı. Ve halk arasında bir feryat koptu: Bastille'e, Bastille'e!. Halk bu menfur zıندانı zaptetmek suretiyle intikam ve heyecan hislerini dindirecekti.

Mütehevvir bir sel kâleye çarptı. Hûnin bir mücadeleden sonra Parisliler zulmün ve istibdadın bir timsali olan Bastille'i zaptettiler. Duvarları birçok masumların, bîgünahların eninlerine makes olan bu kale en son taşına kadar yıkıldı, hâk ile yeksan edildi. Yıkılan alelâde bir bina değildi; asırlardan beri tahakküm ve ta saltun eden müstebitlerin, harislerin saltanatı da bu binanın altında kalmıştı.

Efendiler, işte bu gün 1789 senesi Temmuz'unun 14 üncü günü idi. 14 Temmuz Fransızların ıyd-i millîsi oldu, çünkü ihtilâlin zaferi bu gün tecelli etmişti. Bu ıyd-i millî münasebetiyle muhterem Miralay'a takdim-i tebrikât ederken 14 Temmuz gününü tarihe kaydeden bir milletin evlâdı olduğundan başkaca kendisini de tebrik ederim.

Efendiler, Mütareke esnasında bizim de hâl-i in'ikatta bir Meclis-i Mebusanımız vardı. Bu, dağıtıldı. Millet yeniden bir meclisin in'ikadını temin etti, mebuslarını intihap ederek payitahtına gönderdi, bu meclis de tecavüze maruz kaldı.

Milletin dahilî ve haricî düşmanları onun şerefine, istiklâline, içtimaî ve iktisadî hayatına, hukuk-ı tabiîyesine tecavüzde artık ittifak etmişti. Yüz otuz sene evvel Fransız milletinin pek haklı kıyam ve galeyanını mucip olan zulüm ve şiddet, hak ve adalet asrı olduğu iddia edilen Yirminci Asırda Türkiye halkına reva görüldü! Türkiye halkı, tanınmayan ve çığnenen hukukunu müdafaa için kıyam etti; bu kıyam onun için bir hak ve vazife oldu. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti böyle bir kıyamın neticesidir.

Efendiler; cihan rical-i müdîresi için daima nazar-ı dikkatta tutulması icap eden bir hakikat vardır:

Fikirler cebir ve şiddetle, top ve tüfekte asla öldürülemez. Hassas bir millete karşı irtikâp edilen zalimane muamelelerin onu daha ziyade takviye ettiği mücerreptir. Hürriyet ve istiklâl aşkıyle galeyan ve feveran eden bir kavmin ne harikalar yaratabileceğini Fransız İhtilâl-i Kebiri bundan yüz otuz sene evvel pek güzel ispat etmiştir. 1792, 1794 seneleri zarfında Fransa topraklarını çığnemeye şitap eden cesîm düşman ordularına karşı millî kudretin, millî heyecanın yarattığı ve —bir müverrihin dediği gibi— birden bire tenebbüt eden (Valmy) ve (Jemappe) muzafferiyetleriyle Fransız tarihini süslediler. İhtilâl orduları düşmanı memleketten kovmakla iktifa etmedi, mukabil taarruza geçerek bütün Belçika'yı ve daha birçok yerleri Fransa'ya ilhaka muvaffak oldular. Yalnız bir General (Jordan) kumandasındaki Fransız ordusunun yüz bin kişilik bir Avusturya ordusunu mağlup ve ric'ata icbar suretiyle kazandığı zaferin sır ve hikmetini bilenler, İzmir'in işgali üzerine aynı heyecan ile çarpan kalplerden mürekkep millî ordumuzun nelere kadir olacağına kolaylıkla tahmin edebilirler.

Efendiler; bizim esbab-ı kıyam ve cidalimiz dahi Fransız milletini o kahramanane harekete sevkeden avamilden daha az kuvvetli ve daha az mantikî değildir.

Çok ümit ediyorum ki hürriyet ve istiklâli için binlerce evlâdını topraklara gömen, Hukuk-ı Beşer Beyannamesiyle insaniyet-i fâzılaya en âli düsturları ilham eden vatanperver ve inkılâpçı Fransanın bugünkü evlâdı, Türkiyenin haklı davasını fiilen teyit edecektir.

Siyasete temastan içtinap hususundaki vaadime sadık kaldığımı zanneder ve Mösyö Mougine'i tekrar tebrik ederim.

(Hakimiyeti Milliye, 16 Temmuz 1922)